

Odessa Bilim Kütüphanelerindeki 18. ve 19. Yüzyıllara Ait İstanbul Tasvirleri

Oleksandr Sereda

Ukrayna Ulusal Bilimler Akademisi

Her ciddi bilimsel araştırmaların temelinde kaynakların aranmasına önem vermek bulunmaktadır. Farklı kaynakların spesifik ve tipolojik sınıflandırmalarında, “anlatı” kaynakları grubunda en popüler olanlar: anılar, notlar, anı, günlük seyahatnameleri ve diğerleridir. Odessa’daki bilim kütüphanelerinde en büyük koleksiyonlar “Meçnikov” Odessa Milli Üniversitesi’nin Bilim Kütüphanesinde ve “Maksim Gorki” Odessa Milli Bilim Kütüphanesi’nde bulunmaktadır. “Meçnikov” Odessa Milli Üniversitesi’nin Bilim Kütüphanesi 1817 yılında kurulduktan řu ana kadar 3,6 milyon cilt kitaba sahiptir. “Maksim Gorki” Odessa Milli Bilim Kütüphanesi ise 1829 yılında kurulduktan řu ana kadar 5 milyon ciltten fazla kitaba sahiptir. Koleksiyonlarda bugüne kadar birçok şehirlerin anlatıları bulunmaktadır. Bunların arasında Osmanlı İstanbulu hakkında üç farklı tür grupta kaynakları bulunabiliriz. 1. Sivillere ait seyahatnameler, 2. Askeri-Topografik tasvirler, 3. Hacılarla ait seyahatnameler.

Birinci grupta genel olarak bilim adamları, tarihçiler, diplomatlar, tüccarlar ve sıradan gezginlere ait seyahatnameler bulunmaktadır. Bu tür yayınların yazarlarından örnek verecek olursak:

Nikolay Sergeyeviç Vsevolojkiy (1772-1857) – Yarbaylıktan emekli olduğu zaman birkaç seyahate çıkıyor. 1836-1837 yıllarında güney Ukrayna ve Kırım'dan geçerek İstanbul ve Anadolu üzerinden Kuzey Afrika ve Malta'ya geçerek Fransa'ya doğru uzun bir seyahate çıkıyor. Vsevolojkiy, Rusya'ya döndüğünde kendisine ait matbaada seyahatini “1836 ve 1837 Yıllarındaki İstanbul, Anadolu, Kuzey Afrika, Malta, Sicilya, İtalya, Güney Fransa ve Paris Seyahatnamesi” başlığı ile iki ciltlik bir kitapta yayımlamış. Seyahatnamede çok ayrıntılı bir şekilde şehrin eski tarihi ve farklı milletlerin oluşturduğu şehir kültüründen bahsedilerek, 19 yüzyıl başındaki İstanbul durumu anlatılmaktadır.

Elizabeth Lady Craven, 1786 yılında Kırım'da uzun bir seyahat yaptıktan sonra İstanbul'a geçiyor. 1789 yılında Londra'da kendi mektuplarını toplayıp “Kırım'dan ve İstanbul'a Yolculuk” başlığıyla kitap halinde bastırıyor. Kitap, 1795 yılında aynı isimle Rusça'ya çevrilmiş. Leydi Kraven seyahatnamesinde daha çok natüralist bir şekilde Türkler, Tatarlar ile Kırım'da ve İstanbul'da yaşayan diğer topluluklar hakkında açıklamalarda bulunuyor. Bilhassa etnografik özelliklerin, geleneksel yaşam, giyim ve sanatların üzerinde durmaktadır.

Konstantin Mihayloviç Bazili, Zengin bir Rum ailesinin uşağıdır. Kendisi daha genç yaşta ailesi İstanbul'dan Odesa'ya göç etmiştir. Nejin şehrinde Yunan *gymnasiumu* bitirdikten Odesa'daki Reşilye Lisesi'nde eğitimine devam etmiştir. Devlet hizmetinde bulunduğu süre içinde Beyrut'taki Rus diplomatik misyonunda yer almıştır. Başkonsolos olarak İstanbul'a defalarca ziyaret etmiştir. Mutlu geçen ilk gençlik yıllarını hatırlayarak İstanbul hakkında nostaljik birkaç kitap yazmıştır. En ünlü eserleri, 1835 yılında basılan *İstanbul Yazıları* ve 1836 yılında yayımlanan *Boğaziçi ve Yeni İstanbul Yazıları*'dir.

“Yazılar”ın teması Yeniçeri Ocağı'nın Sultan II. Mahmud tarafından ilgası; idari, dini ve askeri reformların Rus okuyucuya anlatılmasıdır. Fakat devlet katındaki olaylar hakkında yazarken, aslında Osmanlı Devleti'nde yaşayan halkların tarihini de anlatmıştır. Yani, Bazili kitabı okuyanlara şarkın renklerini, padişahların başkentini, İstanbul'un saraylarını, çarşılarını ve minarelerini kendisinin nasıl

etkilendiyse o şekilde anlatmaya çalışmış ve farklı bir dünyayı tanıtmak istemiştir.

Edward Daniel Clarke (1769-1822). Ünlü bir bilim adamı, yazar, seyyah ve öğretmendir. 1792 yılından itibaren yaklaşık on yıl boyunca Batı Avrupa, Orta Doğu, Anadolu, Kuzey Afrika ve İskandinavya'ya seyahatlerde bulundu. 1803 yılında Cambridge Üniversitesi'nde profesör olarak çalışmaya başladı. Uzun süreli seyahatini *Avrupa, Asya ve Afrika'nın Çeşitli Ülkelerinde Seyahatler* başlığıyla 11 ciltte yayımlamıştır. Birinci ciltte 1800 yılında Kırım'a ve İstanbul'a yaptığı seyahatleri açıklamakta ve Kırım'daki yeni Rus idaresini anlatmaktadır. İstanbul hakkında ise siyasetten, devletin genel durumundan şehirdeki yaşayışa kadar çok farklı hususlarda açıklamalar yapılmıştır.

Thomas Macgill. İskoç asıllı bir İngiliz tüccardır. 1803-1806 yıllarında Akdeniz ve Karadeniz seyahati yapmıştır. 1808 yılında seyahat notları Londra'da kitap halinde basılmıştır. Seyahatname'nin başında limanların ekonomik potansiyeli, devletlerin özellikleri ve tüccarların durumları belirtilmektedir. Tomas Macgill ilk notları 1804 yılına aittir. Notlarında Venedik'in genel durumunu ve Campo Formio Antlaşması'ndan sonraki dönüşümünü anlatmaktadır. Aynı yıl Venedik'ten İzmir'e geçerek Ege adalarını dolaşmış, 1805 yılında İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'un şehir yapısı, binaları, nüfusu hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Boğaziçi'ndeki ve Haliç'teki limanlar ve Karadeniz'de nerelerde gemi taşımacılığı yapılabileceği ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Eski Antik ve Bizans heykelleri araştırmada tarihsel notları veriyor.

Thomas Macgill, İstanbul'dan sonra Azak Denizi'ndeki Taganrog Limanı'na ve Karadeniz'in kuzey kıyısında yer alan Odesa (Hocabey) limanına bir ziyaret yapmış, anlatısını orada bırakmıştır.

Ogüsten deLagard, bir Fransız aristokratıdır. 1801 yılında Napolyon rejiminden kaçıp Rusya'ya göç etmiştir. İsmi Rusça olarak Avgust Osipoviç Delagard şeklinde kaydedilmiştir. Rusya'dayken orduda subay olarak Fransızlara karşı savaşmıştır. Napolyon rejimi düştükten sonra Delagard Fransa'ya dönmüştür. 1816 yılına gelindiğinde artık Fransa'da bir bakan olmuş ve 1822 yılında ise İspanya'ya büyükelçi olarak gönderilmiştir.

Fransa'ya gelmeden önce 1811 yılında Moskova'dan İstanbul'a ulaşmış, oradan da Viyana'ya geçmiştir. Delagard seyahatleri sırasında Jülü Griffit'e yazdığı mektuplar 1824 yılında Paris'te bir kitap olarak yayınlamanıyor. İstanbul hakkındaki mektuplarını 1811 yılının Ekim ayından yazmaya başlamıştır. Mektuplarında, Odessa'dan gelirken Karadeniz ve Boğaziçi'nde gördüklerini anlatır. İstanbul'a geldiğinde önce Tarabya'ya yerleşmiş, sonrasında Büyükdere'ye taşınmıştır. Boğaziçi'nden bahsettiği mektuplarında limanları, nüfus dağılımını ve gayri Müslümlerin yaşadığı mahalleleri ve Prens Adalarını anlatıyor. Aralık ayında Delagard artık mektuplarında İğneada'dan başlayarak İstanbul-Varna arasındaki yolu tasvir etmeye başlamıştır. Daha sonra Viyana yolculuğu sırasında da İstanbul'dan bahsetmeye devam etmiştir.

İkinci gruptaki kitaplarda İstanbul'a giden yolların askeri-topografik tasvirleri bulunmaktadır. Bu tasvirlerde ilk olarak yollar ve güzergah üzerindeki yerleşim yerleri, nüfus ve toprak özellikleri açıklanmaktadır. Bu tasvirlerde İstanbul'a yaklaştıkça çok zengin ve detaylı şekilde şehre yakın mahaller ve varoşlar gösterilmektedir.

Karadeniz üzerinde yolların Askeri-topografik tasvirleri "Meçnikov" Odesa Milli Üniversitesi'nin Bilim Kütüphanesi "Stroganov" özel fonunda bulunmaktadır. Genel olarak bu tasvirler XVIII. ve XIX. yüzyıllardaki Osmanlı-Rus savaşları döneminde askeri incelemeler için Rus ordusu genelkurmayının siparişine göre yapılmıştır.

Stroganov fonunun koleksiyonunda bulunan askeri bilimler hakkındaki bölümün zengin olması oldukça doğaldır. Çünkü Aleksandr Stroganov istihkam mühendisi diploması ile Askeri Okuldan mezun olmuştur. İlk askerlik stajını 1812 yılındaki Fransız-Rus savaşında yapmıştır. Askeri bilimin diğer alanlarıyla da ilgilenmiştir. XIX. yüzyılda savaş taktikleri değiştiği için topografik bilgiler haritalarda yer almamaya başlar.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Rusya daha çok Osmanlı Devleti ile savaştığından dolayı Balkan Yarımadası'ndan İstanbul'a ulaşan yolların askeri-topografik tasvirleri derlenmeye başlamıştır. Tasvirler hazırlanırken sadece yol bilgileri değil, ayrıca daha geniş olarak Osmanlı coğrafyası, ekonomisi, idari yapısı, etnik grupları, toplulukların

gelenekleri ve dinleri yer almaktadır. Bu tür bilgiler genellikle askeri çatışmalardan önce hazırlanmıştır. Fakat 1818 yılında Rus genelkurmayına hem de XVIII. yüzyıldaki Osmanlı-Rus savaşları hakkında hem gelecekte olması muhtemel savaşlar için gerekli bilgileri detaylı şekilde araştırmaları için emir verilmiştir

Bu araştırmaların sonucunda Rusya ve Osmanlı Devleti'ne ait Karadeniz bölgeleri hakkında coğrafi ve askeri-topografik çalışmalarını içeren bir dizi yayınlar yapıldı.

Bu tür yayınlar dahilinde *Galatz şehrinden başlayıp Prova-di'dan Geçerek Edirne-İstanbul Hattında Bulunan Lüle-Burgaz'a (Araba-Burgaz) Ulaşan Yolun Askeri-Topografik tasviri* ve *Curcu ve Rusçuk'tan Başlayan ve Şumlu'dan Geçerek İstanbul'a Ulaşan Yolun Askeri-Topografik Tasviri*. Bu iki tasvir 1793 yılında Rus genelkurmayından Peter Len isimli levazım subayı tarafından hazırlanmıştır. Yaş Antlaşması imzalandıktan sonra Peter Len İstanbul'daki Rusya Büyükelçiliği'ne gönderilmiştir. İstanbul'da onun asıl görevi şehir ve civarı hakkında topografik haritalar ve tasvirler hazırlamaktır.

Stroganov Kütüphanesi'nde zikredilmiş tasvirler arasında ayrıca Peter Len'in editörü olduğu gravürlü iki atlas da vardır. *Galatz-LüleBurgaz Güzergahı* başlıklı atlas 24 harita içermektedir. *Rusçuk-San-Stefano Güzergahı* başlıklı atlas ise 22 haritadan oluşmaktadır. Atlasların haritalarında Peter Len'in tasvirleri kullanılmış; atlaslar Askeri-Topografya Deposu tarafından yayımlanmıştır.

Tulça kalesinden başlayan Babadağ, Mangaliya, Varna, Burgas ve Midiya'dan Geçerek İstanbul'a Giden Karadeniz Sahil Yolunun Askeri-Topografik Tasviri başlıklı kitap ise tarihçilerin çok büyük merakla inceleme yapabilecekleri bir eserdir. Tasviri hazırlayan genelkurmay levazım dairesinden Yarbay Fedor Berg'dir. Fedor Berg, 1820-1828 yılları arasında uzun süre Münih'te, Roma'da ve Napoli'de büyükelçiliklerde çalışmıştır. 1828 yılında Osmanlı-Rus savaşında general olmuştur.

Fedor Berg savaştan önce 1819 yılında İstanbul'dan bugün Ukrayna'daki İsmail şehrine kadar uzanan bir seyahata çıkar. Yoldan detaylıca yazılmış notları *Karadeniz Sahil Yolunun Askeri-Topografik Tasvir*" temelinde oluşmuştur. Ayrıca kendi tasvirini hazırlarken,

Fransız mühendisler Lafite-Klave ve Kauffer tarafından toplanmış bilgileri de kullanmıştır.

Fransuva Kauffer 1784 yılından itibaren İstanbul'da Fransız Büyükelçiliği'nde çalışmıştır. Daha sonra Osmanlı hükümetinin daveti ile mühendis olarak araştırmalarına İstanbul'da devam etmiştir.

Aynı dönemde 1783 yılında beri kale-hisarlarının rekonstrüksiyonu için Fransa'dan mühendis Lafite Klave gelmiştir.

Stroganov Kütüphanesi'nde Lafite Klave'nin Rusça'ya da çevrilen *İstanbul-Oçakov (Özi) Yolunun Tasviri* başlıklı bir kitap bulunmaktadır. Lafite Klave 1784 yılının Nisan-Eylül aylarını seyahatte geçirmiştir. İstanbul'dan çıkarken Davut Paşa Sarayı, Küçük Çekmece ve Büyük Çekmece'den geçerek Çorlu, Lüleburgaz, Hacıoğlu Pazarcık, Mangaliya, Akkerman, Özi kalesine kadar uzanan yolu detaylı olarak anlatmıştır. Lafitte Klave ayrıca yol boyunca gördüğü insanların yaşama şekillerine meraklıymış. Her köy veya kasabada yaşayan toplulukların etnik özellikleri, gelenekleri, evleri, yapı özellikleri, mutfakları, tarlalardaki hasat şekilleri hakkında açıklamalar yapmaktadır.

Güney Ukrayna tarihini araştıran tarihçiler için Lafitte Klave'nin seyahatnamesi çok zengin bir kaynaktır. Evliya Çelebi gibi Lafitte Klave'nin açıklamalarında Akkerman kalesi, Hocabey kalesi (Odesa) ve Özi kalesi (Oçakov) yapı özellikleri hakkında detaylar ve onların genişleme potansiyeli üzerine bilgiler vermektedir.

Stroganov Kitap Koleksiyonu'nda daha bir önemli kaynak olarak 12 haritalı bir atlas olan *İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının ve Karadeniz Sahilleri Üzerindeki Önemli Yerlerin Çizimleri ve Tasvirleri. 1807 Yılında Majesteleri Çarın Haritacılık Deposunda Bulunan Orijinal Çizimlerin ve El Yazmalarının Gravürlü Derlemesi* söylenebilir. Bu atlas hazırlanırken daha çok Lafitte Klave, Fransua Kauffer, astronom Tondü, deniz subayları Trüge ve Düvertom tarafından toplanmış bilgiler ve araştırmalar kullanılmıştır.

Ayrıca, kütüphanede Stroganov'un el yazması kataloguna göre, büyük miktarda topografik haritalar varmış. İkinci Dünya Savaşı döneminde kütüphane bombalandığından dolayı ondan çok az bir şey kalmıştır.

Topografî tasvirleri ve haritaları sadece özel bir hazırlıkla ve uzmanlar tarafından yapılabilirdi. Onların da bu bilgileri toplarken azami hassasiyet göstermeleri gerekmektedir. Kaynakları araştırırken entegre bir yaklaşım ile fiziksel, coğrafi, etnografik ve ekonomik tanımları notlar ve zaman zaman tarihsel pasajlar ile bilgileri toplayabilirmiş. Bundan dolayı XVIII. ve XIX. yüzyıllardaki İstanbul üzerine araştırma yapanlara askeri-topografik kaynakları kullanmalarını vurgulamak gerekir.

Üçüncü grupta Hacılar a ait seyahatnameler bulunmaktadır. Bu tür yayınlardan ilki: *XII. Yüzyılda Novgorod Başpiskoposu Antoni'nin Çargrad (İstanbul) Seyahatnamesi*'dir. Seyahatnameyi yayımlayan editör olarak Pavel Savvantov 1872 yılında yazdığı giriş kısmında ortalama okurlar için Osmanlı İstanbul'un durumu hakkında açıklamalarda bulunmuştur.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda hacılık yapmak popüler bir hale gelmiştir. Bunlara ait yazmalar 1705 yılında *Aynoroz'a ve Çargrad'a Hac Yolculuğu*, 1721 yılında *Çargrad'dan Geçerek Kudüs'e Hac Yolculuğu* ve diğer notlar kitap olarak yayımlanmış. Fakat bolşeviklerin iktidara gelmesinden sonra Odessa bilim kütüphanelerindeki bu yazmalara kaybolmuştur.

Notlar:

1. В литературе имеются разночтения относительно имени автора: в электронном каталоге Российской государственной библиотеки он фигурирует как Петр, Глиноецкий Н. П. в «Истории Генерального штаба» называет его Федором, а в «Списке воинскому департаменту, и находящихся в штате при войске, в полках, гвардии, в артиллерии и штаб-офицерам... 1789 года» есть упоминание о секундонт-майоре Квартирмейстерской части Иване Лене. В «Сводном каталоге русской книги. 1801-1825» упоминается только фамилия Лена, как составителя.

2. Шарль Рене Фуркруа де Рамекур (Charles Rene Fourcroy de Ramecourt, 1715-1791) генерал-майор, директор Корпуса королевских военных инженеров, был другом Лафитта-Клаве и поддерживал с ним активную переписку на протяжении всего пребывания, последнего, в Турции.

3. Вероятнее всего, имеется ввиду лейтенант Дюверн, сопровождавший Лафитта-Клаве во время путешествия в Очаков в 1784 г.

Referanslar:

1. Arakcheev Aleksey Andreevich – «vsesilnyiy vremenshik». [Arakcheev Aleksey Andreevich – «almighty favourite»] Uzantısı verilen şu adresten erişmek mümkündür: <http://articles.excelion.ru/science/history/world/46187334.html> (erişim tarihi: 2010).

2. Berg. Entsiklopedicheskiy slovar. [Encyclopedic dictionary]. T. 6 . Saint Petersburg, 1891. P. 487-488.

3. Glinoyetskiy N. P. Istoriya russkogo generalnogo shtaba [The history of Russian General Staff]. T. 1, Saint Petersburg, 1883. VII, 427 p.

4. Dantsig B. M. Blizhniy vostok [The Near East]. Moscow, 1976, 360 p.

5. Zapiski voenno-topograficheskogo depo ... izdannyie direktorom onogo depo general-leytenantom Shubertom [Reports of military topographical depot ... published by director of the

mentioned depot lieutenant-general Shubert]. Ch. 1. Saint Petersburg, 1837. XV, 362 p., 1 f. kart.

6. Istoriya otechestvennogo vostokovedeniya do serediny XIX veka [The history of domestic oriental studies to the middle of 19th century]. Moscow, 1990, 435 p.

7. Sapozhnikov I. V. Opisanie Odessy i Severnogo Prichernomorya 1780 godov [The description of Odesa and the Northern Black Sea coastal territories of 1780s]. Ilichevsk, 1999. 80 p.

8. Sobranie vseh pomeschennykh v vedomostyakh obeikh stolits s 1787 po 1791 god vkluchitelno, relyatsii o voennykh deystviyakh protiv nepriyateley rossiyskoy imperii ... [Collection of all relations about hostilities against the Russian empire published in gazettes of both capitals]. Ch. 1. Moscow, 1791. [2], 212 p.

9. Spisok voinskomu departamentu, i nakhodyaschimsya v sh-tate pri voyske, v polkah, gvardii, v artillerii i pri drugih dolzhnostyakh generalitetu i shtab-ofitseram, takzhe kavaleram voennago ordena i starshinam v irregulyarnykh voyskakh 1789 goda [The list of military department being on the strength not only in army, regiments, guards, artillery but on other posts, generals and field-officers as well as awarded the order and officers in regular army]. Saint Petersburg, [1789]. 340 p.

10. Feldman V. S. Fond A. G. Stroganova v Nauchnoy biblioteke Odesskogo natsionalnogo universiteta im. I. I. Mechnikova [A. G. Stroganov special collection in the Scientific Library of the Odesa I. I. Mechnikov National University] Visnik Odeskoho natsionalnogo universytetu. Ser. Bibliotekoznavstvo, bibliografoznavstvo, knigoznavstvo [Odesa National University Herald. Series: library studies, bibliography, bibliology]. Odesa, 2007, t. 12. № 4, pp. 144-152.

11. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier. Available at: <http://www.nlr.ru/ar/staff/shuaz.htm>. – (accessed 2010).

12. Fonlogue de. Un officier du génie en mission a Constantinople au XVIII siecle : le major Lafitte-Claver. Revue du genie militaire paraissant tous les mois trente-troisième année. Nancy-Paris-Strasbourg, 1935, t. 57, 1-re livraison Juillet, pp. 393-438.

13. Hitzel F. Les relations franco-turques a la veille de l'expédition. La campagne d'Égypte 1798-1801. Mythes et réalité. Paris, 1998, pp. 43-58.

14. Tholin, G. E. Les papiers du général Lafitte-Clavé. Bulletin historique et philologique du comité des travaux historiques et scientifiques. Paris, 1893, année 1893, № 1, pp. 61-63.

Приложение / Ек:

1. Военно-топографическое описание береговой дороги Черного моря, от крепости Тульчи чрез Бабадаг, Мангалию, Варну, Бургас и Мидию в Константинополь / Составленное в канцелярии генерал-квартирмейстера Главного штаба Его императорского величества из сведений собранных Квартирместерской части полковником Берхом в 1819 году, и записок французских инженеров Лафита в 1788 и Кауфера в 1796 годах. – Санктпетербург: печатано в типографии Генерального штаба, 1822. – 78 с.; 8°

2. [Лафитт-Клаве Ж.] Описание пути от Константинополя до Очакова / [Ж. Лафит-Клаве]. – Санктпетербург: печатано в типографии Генерального Штаба, 1821. – 92 с.

3. Лен. Военно-топографическое описание дороги из города Галаца чрез Правади в Люле-Бургас (тож Араба-Бургас) лежащий по дороге из Адрианополя в Константинополь / Лен. – Санктпетербург: печатано в типографии Генерального штаба, 1822. – 45, [1] с.; 8°.

4. Лен. Военно-топографическое описание дороги от Журжи и Рущука чрез Шумлу в Константинополь / Лен. – Санктпетербург: печатано в типографии Генерального штаба, 1821. – 42 с.; 8°.

5. Маршрут от Рущука до Саман-Стефана / черченный кантонистами 3-го отделения Военно-топографического депо. – [Спб. : Военно-топографическое депо, 18...]. – [4] с., 24 л. карт.; 8°.

6. Маршрут от Галаца до Арабабургаса / черченный кантонистами 3-го отделения Военно-топографического депо. – [Спб. : Военно-топографическое депо, 18...]. – [4] с, 22 л. карт.; 8°.

7. Маршруты по главным направлениям в Бессарабии, Молдавии и Валахии... / из сведений собранных офицерами квартирмейстерской части в последнюю турецкую войну с 1806 по 1812 год. – Санктпетербург: типография Генерального штаба, 1822. – [24] л.; 8°.

8. Чертежи и описания проливам Константинопольскому, Дарданельскому и главным местам турецкого владения по берегам Черного моря лежащим / собраны и гравированы 1807 года при Его императорского величества Депо карт из разных оригинальных чертежей и рукописей в оном Депо хранящимся. – [СПб., 1807]. – 12 л. карт.

